

HİRİSTİYANLIK VE İSLÂM'DA MELEKLERİN VARLIK VE KISIMLARI (Angelojik Bir Mukâyese Denemesi)

Murat SERDAR
Yard. Doç. Dr., Erciyes Ü. İlahiyat F.
mserdar@erciyes.edu.tr

Giriş

Dünyada en yaygın tek tanrılı dinler olan Hıristiyanlık ve İslâm, ilâhî ve kitâbî karakterli olmaları nedeniyle, farklılıkları yanında, bazı benzerliklere de sahiptirler. İtikâdi hükümler düşünüldüğünde, mutlak manada bir tek Tanrı'nın varlığı, peygamberlik, münzel kitaplar, ölümden sonraki yaşam ve diriliş, melekler ve şeytan'ın varlığı gibi inanç objeleri, kimi zaman farklı yorumlansa da, her iki dinin de öngördüğü inanç ilkeleri arasında yer alır.

Bu çalışma, her iki dinde de ortak inanç esaslarından birisi olan “*Melek*” inancını konu almaktadır. Bu mevzuda, adı geçen dinlerin akideleri arasında zaman zaman benzerlikler, zaman zaman da farklılıkların bulunduğu bir gerçektir. Her iki dinin kutsal metinlerinde meleklerden sıklıkla bahsedilmekte ve böylece onların varlıkları bir iman objesi (mü'menin bih) olarak vurgulanmaktadır.

Hıristiyanlık açısından melek inancı Tanrı, İsa, ölümden sonraki hayat, diriliş gibi itikâdın esas konuları ile yakından ilişkilidir. Bunlara ilaveten şeytanın konu edinildiği “*Satanoloji*” ve şeytanla ilgili sapkın bir akım olan “*Satanizm*”, cinlerin konu edinildiği “*Demonoloji*”, ilgili diğer alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı'da melekler, Türkçeye “*Melekbilim*” olarak çevirebileceğimiz, “*Angeloji*” ismi verilen, özel bir bilim dalı içerisinde ele alınır.

Yukarıda ifade edilenlere benzer hususlar, İslâm inançları açısından da söz konusudur. Meleklerle iman, İslâm Akâidinin esasları arasında zikredilir. Onların varlığına inanmak, bir iman objesi olmasının yanında “*Tevhid, Nübüvvet, Meâd*” şeklinde özetlenen esaslar ile olan ilişki yüzünden İslâm akidesi açısından da önemli

görülmüştür. Yine çalışmamıza konu edindiğimiz bu varlıklar, İslâm'da da cinler ve şeytan konularıyla yakından ilgilidir. Çünkü İslâmi öğretiye göre meleklerin, şeytan ile ortak bir geçmişi bulunmakta ve insanın yaratılışı konusunda her zaman bu varlık türleri birlikte anılmaktadır. Şu kadar var ki, Hıristiyanlıktan farklı olarak, Kur'an'da şeytanın cin taifesinden olduğu bildirilerek, melekler ile aynı kategoriden olmadıkları ifade edilmektedir.¹

İslâm teolojisinde ise melekler ayrı bir bilim olarak özel bir teoloji sahası teşkil etmez. Kelâm ilmine ait kitaplarda, ilgili bölümler bulunmakla birlikte, bu konu esas olarak iman edilmesi gereken ilkeler ve nübüvvet bahisleri içinde ele alınmıştır. Bizzat melekler konusunda yazılmış bir takım eserler de bulunsa da, bu durum İslâm teolojisinde "Angeloji" karşılığı bir bilim dalı olduğunu söylememiz için yeterli görünmemektedir.

Melek inancı ile ilgili olarak birkaç makale serisinden oluşan bir araştırma projesinin birinci bölümü mahiyetinde olan bu çalışma, meleklerin varlığı ve kısımları konusuna hasredilmiştir. Bu makalenin birkaç hedefi bulunmaktadır: Meleklerin varlıklarının söz konusu dinler açısından temellendirilmesi, sonra özellikle Hıristiyan akidesinin, İslâm'daki melek inancı ile karşılaştırılarak aralarında ne gibi benzerlik ve farklılıkların bulunduğu tespit edilmesi, öncelikli amaçlar olarak zikredilebilir. Bunun ardından yazmayı düşündüğümüz makalede ise, İslâm'da dört büyük melek olarak kabul edilen varlıklar hakkındaki inançların, Yahudilik ve Hıristiyanlık ile karşılaştırılması ve mukayese edilerek değerlendirilmesi yapılmaya çalışılacaktır. Bu ikinci çalışmanın ardından da Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki düşmüş melekler (*Fallen Angels*) problemi ve İslâm'daki *Harut* ve *Marut* meselesi üzerinde yoğunlaşan, bu konularla ilgili tespit ve tahlillerin yapıldığı bir başka çalışma yapmayı plânlıyoruz. Melekler ile ilgili bu çalışmalardan sonra da, Satanizm ve şeytan ile ilgili diğer bir araştırma dizisi tasarlıyoruz. yapmayı düşündüğümüz bir başka çalışmaya altyapı hazırlamaktır. Çünkü "*Satanizm*"i ve "*Satanik*" akımları anlamada Hıristiyan Angelojisinin, oldukça önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Çalışmanın konusu ile ilgili ülkemizde ve dilimizde yapılmış olan birçok bilimsel ve değerli çalışmalar bulunmaktadır. Makalemizin, bunlardan farklı yönü, konuyu Kelâm İlmi'nin amaç ve gayelerini gözeterek ve bu disiplinin yöntem ve metotları ile ele almaya çalışmasıdır. Daha açık söylemek gerekirse, biz İslâm itikâdını ve Kelâmı'nı esas alarak, melekler konusunda Hıristiyan akidesinin, İslâm akidesi ile bir karşılaştırmasını yaparak, "*Melekbilim*" konularına, İslâm Kelâmının öngördüğü ilkeler çerçevesinde yaklaşacağız. Çalışmamız konu ve içerik yönünden meleklerin varlıkları ve kısımları ile sınırlı olacak ve ilgili diğer konulara sadece gerektiği durumlarda temas edilecektir. Bu bağlamda çalışmamızın muhtevasının, "*Melek*" kelimesinin sözlük ve terim

¹ 18. el- Kehf/ 50.

anlamı, meleklerin varlığı, özellikleri, kısımları, isimleri gibi konulardaki Hıristiyan öğretisinin tespit ve takriri ile bunların İslâm Kelâmı açısından tahlil ve tenkidinden oluşacağını söyleyebiliriz.

Bu makalede kullanacağımız bilimsel metoda gelince: Melekler hakkındaki Hıristiyan inanışları deskriptif olarak, tarafsız ve objektif bir şekilde verilmek suretiyle betimleme yöntemi ile ele alınacaktır. Bu inançların kaynağını ve temellerini sorgulamak ve İslâm akidesi ile karşılaştırıp değerlendirmesini yapmak hususunda da analiz, sentez yöntemlerinden yararlanılacaktır. Çalışmanın konusuyla ilgili, dinlerin Kutsal kitapları dışında bir hayli rivâyet kültürü de bulunmaktadır. Bu rivâyetlere lüzum olmadıkça girilmeyecek, sadece gerekli görüldükçe onlardan yararlanılmaya çalışılacaktır. Özellikle Hıristiyanlığın Yahudilikle olan doğal ve zorunlu ilişkisi nedeniyle, Museviliğin melek inancına da zaman zaman atıflarda bulunulacaktır.

Melek Sözlük Ve Terim Anlamı

İbranice'de (מַלְאָכִים) = *Mal'ach* Yunanca'da "ἀγγελος = *Angelos*", Latince'de "Angelus" İngilizce'de "Angel" Fransızca'da "Ange", şeklinde kullanılan kelime, Hıristiyan Angelojisinde "Elçi", "Haberci" ve "Vazifesinde bulunduğu kimsenin arzu ve emirlerini yerine getiren hizmetçi" anlamlarına gelmektedir.² "Melek" terimi, hem haber getiren mânevî varlıkları, hem de sadece mânevî varlıkları³, Allah'a hizmet etmeleri için, insan türünden daha üstün bir formda yaratılmış ruhsal yaratıkları ifade etmektedir.⁴ William Evans'ın şu sözleri, Hıristiyanlığın bu varlık kategorisiyle ilgili düşüncelerini bir anlamda özetlemekte ve genel yaklaşımı göstermektedir:

*"Biz, insanoğlunun yaratılmış varlıkların en üstün formu olduğunu düşünmüyoruz. İnsan ile yaşamın en alt formu arasındaki mesafe çeşitli derecelerdeki varlıklarca doldurulmuştur. Dolayısıyla insan ile Tanrı arasında, akıl ve güç bakımından insandan daha yüksek yaratıkların bulunması mümkündür. Gerçekten dinsiz mitolojilerin tümündeki ilahların varlıkları Tanrı ile insan arasına daha yüksek bir varlık sınıfı olarak görülebilir. Bu ilahlar insana göre daha üstün, Tanrı'ya göre daha alt sınıfı teşkil ederler. Bu olasılık kutsal metinlerin yorum ve açıklamalarıyla kesinliğe dönüşür."*⁵

² J. Hampton Keathley III (v. 2002), *Angelology, The Doctrine of Angels*, Biblical Studies Press, www.bible.org, 1998, s.3. (15/11/2008)

(Down: http://www.bible.org/page.php?page_id=712); "Angel", *Wikipedia*, <http://en.wikipedia.org/wiki/Angel>, (15/11/2008); Ayrıca Bkz. Ludwig Blau (v. 1936) and Kaufmann Kohler (v. 1926), *Angelology*:

< www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=1521&letter=A&search=ANGELOLOGY>, (15/11/2008).

³ Bkz. Ali Erbaş, *Melekler Alemi*, Nun yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 121.

⁴ J. H. Keathley III, s. 2.

⁵ Reverend William Evans, *The Great Doctrines of the Bible*, Moody Publishers, Chicago, Illinois, 1995, s. 211.

Kutsal kitapta melek anlamına geldiği söylenen “*Ruh (Spirit)*”,⁶ “*Tanrı'nın oğulları (Sons of God)*”,⁷ “*Tanrılar (Gods)*”,⁸ “*Tanrı'nın Kulları (servants of God)*”,⁹ “*Kutsal Kişiler (Holy ones)*”,¹⁰ “*Müşahidler (Watchers)*”,¹¹ “*Tahtlar veya Krallar (Thrones)*”, “*Hükümler veya İdareler (Dominions)*”, “*Prenslükler (Principalities)*”, “*Güçler (Powers)*”, “*Kudretler (Mights)*”,¹² “*Orduların Efendisi (Lord of Hosts)*”,¹³ “*Cennetin veya Göklerin Ordusu*”,¹⁴ “*Rabb'in meleği*”¹⁵ gibi isimlerin olduğu da belirtilmektedir.¹⁶

Müslüman alimlerce, Kur'an'da seksen yedi yerde geçen ve bazı ayetlerde de “*Resul*” olarak işaret edilen “*Melek*” ismi, Arapça “*Le-e-ke*”, kökünden türemiştir. Kelime önce “*Melek*”; sonra hemzesi hafzedilip, harekesi lam harfine nakledilerek “*Melek*” haline gelmiştir. Kelimenin çoğulu “*Melâike*” ve “*Melâik*”tir.¹⁷ Bazı âlimlere göre ise, melek, “*E-le-ke*” kökünün mastarı olan “*Elk ve ulûk*” ten türemiş olup, “*Melek*” iken, hemze “*lâm*” harfinden sonraya alınarak “*Melek*” olmuş; daha sonra hemze de kaldırılarak “*melek*” haline getirilmiştir.¹⁸ Kelimenin hemzesiz hali, hemzeli halinden daha meşhur olup, daha yaygın kullanılır.¹⁹ Kelimenin “*Melk*” kökünden “*Feâl*” vezninde türediğini söyleyen bazılarına göre, “*Feâile*” veya “*Fevâil*” şeklinde cemi'lenmesi şaz tarikiyledir.²⁰ Râğib el-İsbahânî de melek kelimesinin, “*kuvvet ve iktidar sahibi*” anlamına gelen “*Melk*” veya “*Mülk*” kökünden türetildiği görüşündedir.²¹ Dolayısıyla

⁶ Mezmurlar, 104:4; Markos, 1:27; İbranilere Mektup, 1:7.

⁷ Eyüp, 1:6; 2:1; 38:7

⁸ Krş. Mezmurlar, 97:7 ve İbranilere Mektup, 1:6.

⁹ Eyüp, 4:18; Mezmurlar, 103:21.

¹⁰ Eyüp 15:15; Daniel 4:13, 17.

¹¹ Daniel 4:13, 17.

¹² Efesliler, 1:21; Koloseliler, 1:16.

¹³ Yeşua, 31:4.

¹⁴ Mezmurlar, 89:6, 8; Samuel I, 1:11; 17:45.

¹⁵ Yaratılış, 16:7-14; 21:17-18; 22:11-18; 31:11-13; Çıkış. 3:2; Samuel II, 24:16; Zekeriya, 1:12; 3:1; 12:8; Luka 1:11; 2:8; Elçilerin İşleri, 5:19.

¹⁶ J.H. Hampton, s. 3-4.

¹⁷ İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî (v. 711/ 1311), *Lisânu'l- Arap*, Tahk. Abdullah Ali el- Kebir ve ark. Dâru'l- Me'ârif, Kahire, c. 44, s. 3975; *Mu'cemu'l- Vasit*, c. II, s. 810; Zebidi, Muhammed Murtaza, *Tâcu'l-Arus*, Dâru Mektebeti' l- Hayat, Beyrut, t.y.. c. VII, s. 182–183.

¹⁸ Ebu'l Kâsim Mahmûd b. Ömer b. Muhammed b. Ahmed, Cârullah ez- Zemahşerî (v. 538/1144), *Esâsu'l- Belâğa*, Tahk. Abdurrahim Mahmûd, Dâru'l- Ma'rife, Beyrut, t.y., s. 9.

¹⁹ Ebû Câfer Muhammed b. Cerir b. Yezid et- Taberî (v. 310/ 923), *Câmi'u'l-Beyân an Te'vili'l-Kur'an*, *Dâru'l-Ma'rife*, Beyrut, 1978, c. I, s. 155.

²⁰ Elmallı Muhammed Hamdi Yazır (v. 1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, (Sad. M. Nur Çetin ve ark.), Şura-Çelik Yayınları, İstanbul, t.y., c.I, s. 256-257; Abdulkadir Badıllı, “*Melâike*”, *Yeni Ansiklopedi*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1989, c. II, s. 782.

²¹ Bkz. Râğib el- İsbahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal (v. 502/1108), *Kitâbu'l-Mufredât ü Garibi'l- Kur'an*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986, s. 718-719.

melek kelimesi, lügat bakımından; haberci, elçi, kuvvet ve iktidar sahibi, tedbir ve tasarruf sahibi manalarına gelmektedir. “Melek” lafzının Arapçada hem tekil, hem çoğul manasında kullanıldığı da görülür.²²

“Melek” isminin, hem İslâm, hem de Hıristiyanlık teolojisinde, “*çeşitli şekillere bürünebilen, nûrânî ve lâtif cisim*”²³ anlamında, bir varlık türüne ad olarak verildiği belirtilmektedir. Bu varlıklar, kendilerini görünür kılmadıkları zaman, gözle görülmezler. Bizden ve tabiattaki diğer canlılardan farklı bir varlık kategorisini oluştururlar. Hem Hıristiyanlıkta, hem de İslâm'da melek denilince, kâinat üzerinde Allah namına tasarrufta bulunan, O'nun emirlerini ve verdiği vazifeleri aynen yerine getiren, ilim, irade, kudret sahibi mânevî varlıklar anlaşılmalıdır.

Meleklerin Varlığı Ve Meleklerle İman

Meleklerin varlığı Hıristiyan inancı açısından kesin ve zaruridir. Her Hıristiyan onların varlığını kabul etmek zorundadır. Bu zorunluluk bizzat kutsal metinlerde meleklerin zikredilmiş olmasından kaynaklanır. Eski Ahid'in on sekiz kitabında yüz sekiz kez, Yeni Ahid'in on beş kitabında da yüz altmış beş kez, toplam iki yüz yetmiş üç sefer meleklerden söz edilmiştir.²⁴ Kilise babalarından Athenogoras (v.180)²⁵ ve St. Victorinus²⁶ (v. 303?) gibi teologlar meleklerle inanmayı, Hıristiyan inancı içerisinde değerlendirmişlerdir. Hıristiyanlık açısından, meleklerin varlığının en önemli delilini, kutsal kitap oluşturmaktadır. Kutsal kitaba dayanmaksızın, varlıklarını sırf akıl ile ispat etmek oldukça güç görünmektedir. Ancak bu zorluk, onların olmadığı anlamına gelmez.²⁷ Meleklerin varlığının delillerle bilinmesi hususunda Hıristiyan teologlarının yaklaşımını, maddeler halinde özetleyerek, şöyle belirtebiliriz:²⁸

Kutsal kitap meleklerin varlığından bahsetmektedir.

Hıristiyan akidesini tespit eden “Konsil” kararları, meleklerin varlığını kabul etmektedir. 4. yüzyılda yapılmış olan *Synod Konsili*'nin 35. kanununda²⁹, 431 yılında

²² Ali Aslan Aydın, “Meleklerle İman”, *Şâmil İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 1991, c. IV, s. 126.

²³ Ebü'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali Cürçânî (v. 816/1413), *Kitâbu't- Târîfat*, Tahk. Dr. Muhammed Abdurrahman el- Mer'aşlı, Daru'n- Nefâes, Beyrut, Lübnan, 1424-2003, s. 317.

²⁴ Arnold G. Fruchtenbaum, *Angelology: The Doctrine Of The Elect Angels*, Messianic Bible Study From Ariel Ministries, <<http://www.ariel.org>>, s. 5, (15/11/2008).

²⁵ Athenogoras the Athenian, *A Plea for the Christians*, “Concerning the Angels and Giants”, Chapter 24, *Newadvent*, <<http://www.newadvent.org/fathers/0205.htm>>. (15/11/2008)

²⁶ Victorinus, “On the Creation of the World”, *Newadvent*, <<http://www.newadvent.org/fathers/0711.htm>>, (15/11/2008)

²⁷ Bkz. A. Erbaş, s. 123.

²⁸ Bkz. a.g.e., s. 125.

²⁹ Synod of Laodicea, *Newadvent*, <<http://www.newadvent.org/fathers/3806.htm>> (15/11/2008).

yapılan *Efes Konsili*'nde ³⁰, 451 yılında yapılan *Chalcedon Konsil*'inde ³¹, 553 İkinci *İstanbul Konsili*'nde meleklerin varlığına iman etmenin Hıristiyan akidesinde yer aldığı ³² ve inkar edilmelerinin aforoz sebebi sayılacağı zikredilmiştir.³³ Yine İkinci *Nicaea Konsili* kararlarında ³⁴ IV. *Lateran* (1215) ve I. *Vatikan* (1870) Konsilleri'nde de melekler ile ilgili inançlar kilise talimatıyla belirlenmiştir. Bu talimat “*Tanrı, zamanın başlangıcından itibaren iki çeşit varlık yaratmıştır. Bunlar ruhi ve maddi varlıklar; yani melekler ve dünyadır.*”³⁵ şeklinde ifade edilmektedir.

İnsanlık kültüründe, her çağda, hangi din ve hangi millet olursa olsun meleklerin varlığına dair olan ortak kabul, onların gerçekliğini gösteren bir delildir.

Bu delillerin yanında kimi Hıristiyan teologlarının meleklerin varlığının akıl ile ispatlanması yoluna gittiği de görülmektedir. Bunların yaklaşımları şöyle özetlenebilir: Meleklerin varlığı aklen muhal değildir. Tam tersine makul olup, akıl onların varlığını kabul etmeye meyyaldir. İnsan her şeyi görüp bilememektedir. Bu yüzden Tanrı'nın insana gizli kalan işlerinde, O'nun şanını ve güzelliğini tanıyan ve bu tanıma yoluyla zamanını Tanrı'ya ibadetle geçiren, O'nu yücelten, insanüstü kabiliyetlere sahip ruhlar yaratması gerekirdi. Çünkü kâinatın uçsuz bucaksız boşluklarını, insana ait gözün, akıl ve hafızanın anlayıp tanıyabilmesi mümkün olmayıp, muhaldir. Bazı teologlar da, deneylerin sonuçlarına dayanan (a posteriori) delillerle meleklerin varlıklarını ispat etmeye çalışmışlardır. Onlar, meleklerin yaratıkların özellikle de insanın yaşadığı dünya üzerinde meydana getirdikleri söylenen etkilerden hareket etmektedirler. Ancak bu iddialarını yaparlarken, meleklerin varlığının bu yolla ispat edilmesinin hayli güç olacağını da itiraf etmektedirler.³⁶ Ancak bize göre bu tür istidlallerle ancak meleklerin varlıklarının aklen mümkün oldukları ispat edilebilir. Aklen mümkün olan bir şeyin her zaman vaki olmasından söz edilemeyeceği bilinen bir husustur. Böyle aklın mümkün görüp, muhal bulmadığı şeylerin, vuku bulmuş birer gerçeklik olması için başka delillere ihtiyaç duyulur.

Meleklerin varlığının isbatı, başta mütekellimin olmak üzere, Müslüman âlimlerin de üzerinde durdukları konular arasında gelmektedir. Meleklerin varlığının, aklî delillerle mi, yoksa naklî delillerle mi ispat edileceği hususunda, meselenin

³⁰. Council of Ephesus, *Newadvent*, <<http://www.newadvent.org/fathers/3810.htm>>, (15/11/2008).

³¹. Council of Chalcedon, *Newadvent*, <<http://www.newadvent.org/fathers/3811.htm>>. (15/11/2008).

³². Second Council of Constantinople, *Newadvent*, <<http://www.newadvent.org/fathers/3812.htm>>. (15/11/2008).

³³. “*The Anathemas Against Origen*”, Second Council of Constantinople, *Newadvent*, <http://www.newadvent.org/fathers/3812.htm>, (15/11/2008)

³⁴. Second Council of Nicaea, *Newadvent*, <<http://www.newadvent.org/fathers/3819.htm>>. (15/11/2008).

³⁵. A.Erbaş, s. 125.

³⁶. Bkz. a.g.e., s. 124.

mahiyeti göz önünde bulundurularak, onların varlıklarının aklen mümkün olmakla birlikte, nakil yoluyla bilinip, kanıtlanabileceği değerlendirilmeleri ağırlık kazanmıştır. Bu yaklaşıma göre, problemin akli istidlali yönünden söylenecek şey, ancak onların varlığının aklen mümkün olduğunu ifade etmekten öteye gidemez. İnsan akli, akli-selim kistasları içerisinde, bu varlıkların mevcudiyetlerinin muhal olmadığına, tam tersine onların vücudunun mümkün olduğuna hükmeder.³⁷ Fakat varlıkları muhal olmasa bile, düşünülen melekler var mıdır, isimleri nedir, mahiyetleri nasıldır gibi soruların yanıtlarını vermek aklin yetki alanının dışına taşar. Bu soruların yanıtları ancak peygamber haberi ile bilinecek hususlardır.

Meleklerin varlığını ispat etmek için Kelâm İlminde kullanılan delilleri şöyle sıralamamız mümkündür.

Nass: Mütetekellimine göre meleklerin varlığı gerek Kur'an'da ve gerekse Hz. Peygamberin sözlerinde kesin bir şekilde bildirilmiştir.

İcmâ: Tüm sahabe ve onların ardından gelen her asırdaki tüm Müslümanlar meleklerin varlığını kabul etmektedirler.

İnsanlığın Kabulü: Çok eski çağlardan günümüze kadar, hangi dönemde olursa olsunlar, hangi kültür ve dine mensup bulunurlarsa bulunsunlar, insanlar meleklerin varlığını kabul etmişlerdir.

Her ne kadar meleklerin varlığının sübutu nakli delillerle ispatlansa da, bazı âlimler onların varlıklarını akli yoldan da ispatlama gayreti içerisine girmişlerdir, Râzî (v. 606/1209), bu delilleri şöyle nakletmektedir:

1) Melekten murat, ölü olmayan, konuşan diri bir varlıktır. Bu hususta biz deriz ki: Akli yönden taksimat, diri (canlı) varlıkların üç kısım olmalarını gerektirir:

Diri varlık, hem konuşur hem de Ölümlü olursa bu insandır. Ölümlü olur fakat konuşamaz ise bunlar da hayvanlardır. Veya konuşur fakat ölümlü olmaz ise bu da melektir.

En aşağı mertebenin, konuşamayan ölümlü varlığın mertebesi; orta mertebenin, ölümlü konuşan varlığın mertebesi ve en şerefli mertebenin de ölümlü olmayan varlığın mertebesi olduğunda şüphe yoktur. Hikmet-i ilahi, mertebelerin en değersizini ile orta mertebeyi yaratmayı iktiza edince, mertebelerin en şerefli ve en yücesini yaratması, öncelikle gerekir.

2) Fitrat, gökler âleminin bu süflî (yer) âleminden daha şerefli ve hayat, akıl, konuşma gibi hususiyetlerin, zıtlarından daha şerefli olduğuna şahadet eder. Öyleyse, akıl, hayat, konuşma, gibi hususiyetler bu bulanık zulmânî (kesif) âlemde bulunduğu halde; ışık, nur ve yücelik (şeref) âlemi olan o gökler âleminde bulunmaması, aklen pek uzak bir ihtimaldir.

³⁷. Krş. Şerafeddin Gölcük, Süleyman Toprak, *Kelâm*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Konya, 1988, s. 349-350; A.A. Aydın, *Şâmil İ.A.*, c. IV, s. 128.

3) Tasavvuf erbabı, meleklerin varlığını müşahade ve mükâşefe cihetinden; ashab-ı hâcât ve zarurât (meleklerin varlığının ihtiyaç ve zaruret olduğuna inananlar) ise meleklerin varlığını bir başka cihetten ispat etmektedirler. Bu da o meleklerin çok garip ve nadir tedavi metotlarını, ilaç karışımlarını ve panzehir elde etme sanatını bulmada müşahade edilen, akıllara hayranlık veren etkileridir. Meleklerin varlığına delâlet eden bir başka şey de sadık rüyalar (aynen çıkan rüyaların) durumudur. Bu izah tarzları, onları dinleyen fakat tecrübe etmemiş olan kimseye nispetle iknâî (ikna edici), tecrübe eden, müşahade eden ve onların sırlarına muttali olan kimseye nispetle katidirler.³⁸

Buraya kadar anlatılanlardan da görüleceği üzere gerek Hıristiyan teologlar, gerekse Müslüman mütekellimler meleklerin varlığının, özellikle kutsal kitapların ve peygamberlerin melekler hakkındaki haberlerine dayanan nakli deliller ile ispat edilebileceği konusunda ortak bir tutum sergilemişlerdir. Hıristiyan teologlar onların varlıklarını ispat etmede kendi kutsal metinlerine dayandıkları gibi, Müslüman mütekellimler de “*Nass*” tabir edilen Kur’an ve Sünnet’e dayanmışlardır. Yine her iki dinde “*icma*” olarak isimlendirebileceğimiz inananların ortak kanaatleri ve ayrıca insanlık tarihinde meleklerin varlığı yönünde görülen ortak kabuller de delil olarak kullanılmıştır. Râzî bu neticeyi şu sözlerle vurgulamıştır:

*“Nakli delillere gelince meleklerin varlığı hususunda peygamberler (s.a.s.) arasında kesinlikle hiçbir anlaşmazlık yoktur. Hatta bu husus peygamberler arasında üzerinde icma edilmiş olan bir keyfiyettir. Allah en iyi bilendir.”*³⁹

Meleklerin Yaratılışları Ve Varlık Formları

Hıristiyan angelojisinde melekler, etten ve kemikten bir vücuda sahip olmamakla birlikte, istedikleri zaman insan veya başka şekillerde görünebilen, farklı sınıflarda ve çok sayıda bulunan, Tanrı-Mesih-İnsan-Âlem ile ilgili pek çok görevleri yerine getiren ruhsal varlıklar olarak anlatılmaktadır. Hıristiyan inancına göre hemen her şeyin bir meleği vardır. Lütuf, inayet, şifa, adalet, sevgi, merhamet, medih, hakikat ve sadakat, barış melekleri yanında, ayın, dağların, cennetin, yıldızların, ağaçların ve suyun melekleri vardır. Bunların yanında karışıklığın, tahrip etmenin, korkunun, uykusuzluğun, yolsuzluk ve rüşvetin, terörün, fırtına ve kasırgaların da melekleri bulunur.⁴⁰ Şüphesiz zararlı ve kötü işlerle ilgili meleklerin varlığına dair olan Hıristiyan inancının kaynağını, ileride değineceğimiz, “*Düşmüş*” veya “*Günahkar*” melekler inancı oluşturur.

³⁸. Ebû Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Râzî (v. 606/1209), *Mefâtihu'l- Ğayb et- Tefsiru'l- Kebîr*, Çev. Suat Yıldırım v.öte., Akçağ Yayınları, 1988, c. II, 234-235.

³⁹. Râzî, *Mefâtihu'l- Ğayb*, c. II, s. 235.

⁴⁰. Bkz. Rabb'i David Cooper, *God is a Verb Kabbalah and Practise of Mystical Judaism*, New York Riverhead Books, 1997, s. 141-142.

Meleklerin ne zaman yaratıldığı konusunda Kilise babalarından bazıları, onların dünyadan önce halk edildiğini kabul etmişlerdir. Bunlardan biri olan Gennade (ö.1472) meleklerin yaratılışının, ışığın yaratılışından birkaç yüzyıl önce olduğunu iddia etmiştir.⁴¹ Bazıları da meleklerin, varlığın yoktan (*ex nihilo*) yaratılmasından sonra, dünyanın “*Restorasyonu*”ndan önce yaratıldığını, fakat tam olarak bir zaman bildirilmediğini ifade etmişlerdir.⁴² Nitekim Kutsal Kitap’ta Tanrı’nın dünyanın temelini atarken, meleklerin O’nu yücelttiği ifade edilmektedir.⁴³ Bu düşünce Hıristiyan âleminde çoğunluğun kabul ettiği bir inanç olarak değerlendirilebilir. Keza, İncil’de geçen, meleklerin bizzat Tanrı tarafından, hilkatın ilk doğanı olan İsa vasıtasıyla yaratıldığı şeklindeki ifadeler de ⁴⁴ meleklerin dünyadan ve insanlardan önce yaratıldığı düşüncesini destekler görünmektedir.

Yaratılış bakımından meleklerin kendi aralarında zamansal bir farklılığın olup olmadığı konusundaki genel Hıristiyan inancı, tüm meleklerin eş zamanlı olarak yaratılmış olduğu şeklindedir. Tanrı, meleklerin hepsini aynı zaman diliminde yaratmıştır ve meleklerin yaratılma işi, o zaman tamamlanmıştır. Ondan sonra Tanrı, melek yaratmayı bırakmıştır. Bu yüzden de meleklerin sayısı ne artar, ne azalır.⁴⁵ Melekler, insanlar gibi bir ortak atadan çoğalan bir ırk olmayıp, hepsi bir kerede Allah tarafından yaratıldığından dolayı, insanlar için kullanılan “*Ademoğulları*” gibi bir deyim, örneğin “*Melekoğulları*” gibi bir tamlama, onlar için kesinlikle kullanılamaz.⁴⁶

Meleklerin hangi cevherden yaratıldığı konusunda, bazı teologlar onların duman ve ateşten yaratılmış olduklarını iddia etmişlerdir. Bu iddianın kaynağının Yahudiliğe ait apokratif bir eser olan Enoch’un kitabında anlatılanlar olduğu belirtilmektedir.⁴⁷

Hıristiyanlığa göre melekler ruhani varlıklar olduğu için, maddi özelliklere sahip değildirler. Bununla birlikte kendilerine ait bedenlerinin olup, olmadığı Hıristiyan teologlar arasında tartışılmıştır. Grek Babaları gibi kimi teologlara göre, melekler sadece ruhsal varlığa sahip, vücutsuz, maddesiz, salt ruhtan varlıklardır. Onlardan biri olan Eusebe de Cesaree (265-340) meleklerin ateşten yaratılmalarını mecazi bir anlatım olarak düşünmüştür. Kimi teologlar ise meleklerin kendilerine uygun, maddi olmayan, latif, temiz ve hafif bir bedensel öze sahip olduklarını düşünmüşlerdir. Bunlardan biri olan Agustin (341-430), meleklerin şehvanî olmayan, kendi safıklarına uygun bir vücuda

⁴¹. A. Erbaş, s. 131.

⁴². Robert D. Luginbill, *Bible Basics: Essential Doctrines of the Bible, Part 2A1, Angelology: The Study of Angels*: www.ichthys.com, s.3, (15/11/2008).

⁴³. Eyüp, 38:7.

⁴⁴. Koloseliler, 1:16

⁴⁵. A. G. Fruchtenbaum, s. 7; J. H. Keathley III, s.5

⁴⁶. Phil Johnson, *Angelology 101*, < <http://doctrinesofgrace.net/modules/planet/view.article.php/6146>>, s.4, (15/11/2008).

⁴⁷. Bkz. A. Erbaş, s. 72–73.

sahip olduklarını, bu vücudun Tanrı tarafından beslendiğini iddia etmiştir. Agustin'in öğrencisi olan Fulgence (467-532) meleklerin bu bedenlerinin de, öz itibarıyla, ateşten ibaret olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte Hıristiyanlıkta şehvet sebebiyle düşen meleklerin olduğu şeklindeki inanış yüzünden, meleklerde de insan ve şeytanlardaki gibi bedensel özelliklerin olması gerektiğini dillendiren bir itirazın gelebileceğini bilen Hıristiyan teologlar savunma yapma ihtiyacı duymuşlardır. Onlar, meleklerin insan suretine girebildikleri için, bu sayede kendilerine atfedilen cürümü işleyebileceklerini, ille de maddi bir bedene sahip olmalarının gerekmediğini söylemişlerdir.⁴⁸

Hıristiyan angelojisinde Meleklerin Tanrı'nın hizmetini yaparken, kendilerine emredilen hususları anlayıp yerine getirmek için bir akıl ve bilgiye, fiillerini tercih edebilecekleri bir iradeye ve bu işleri yapmak için bir kudrete sahip olmaları gerektiği üzerinde durulmuştur. Çünkü onlara atfedilen özellikler ve görevler düşünüldüğünde akıl, irade ve kudret sahibi olmayan varlıkların bu özellikler ve vazifelerle nitelendirilmeleri muhal olacaktır. Meleklerin bu kuvve ve özelliklere sahip olmaları, kendilerine nispet edilen bu yetilerin sonsuz ve kayıtsız oldukları anlamına gelmez. Melekler kendilerini, hemcinslerini ve kendilerinden üstün olan Tanrı ve Oğul'u bilirler. Onların biliş ve bilgileri insanlarınkinden farklıdır. Onlar bir deneye, bir araştırmaya, nazar ve istidalde bulunmaya muhtaç olmadan bilirler. Onların saf bir zekâları ve üstün bir anlama kabiliyetleri vardır. Bu zekâ ve kabiliyet tarihsel olmayıp, zaman üstüdür. Fakat onlar Allah'ın sırlarını, diğer ruhların ve insanların kalplerindeki düşünceleri bilemezler. Ancak bir vahiyle bildirilirse, o zaman bilebilirler. Keza meleklerin hiçbirisi kıyametin ne zaman kopacağını bilemez. Bunun bilgisi sadece Baba Tanrı'ya ve Oğul Mesih'e aittir. Onlar, âlim-i mutlak varlıklar değildir. Aynı şekilde kudret ve iradeleri de insanlarınkinden çok yüksek olsalar bile, Allah'ın verdiği kadarıyla sınırlıdır.⁴⁹

Hıristiyanlıkta meleklerin erkek ve dişiliklerinin olmadığı, genel görüş olarak ifade edilmekle birlikte, bazı yorumcular meleklerin cinsel hayatının olabileceğini söyleyebilmişler ve bu iddialarını da Tevrat'ın ifadelerine dayandırmışlardır. Çünkü Tekvin 6/2'de "*Allah Oğulları*" olarak nitelenen meleklerin "*İnsan Kızları*" ile evlenmelerinden bahsedilmektedir.⁵⁰ Kilise babalarından İrenee (130-200) ve İskenderiyeli Clement (v. 215), meleklerin kadınlarla birleşmeye yetenekli olduğunu ve bu yolla günah işleyebileceklerini iddia etmişlerdir.⁵¹ Bir yandan meleklerin erkeklük ve dişilikten münezzeh olduğunu kabul ederken, öte yandan onların cinsel bir suç veya günah işleyebileceklerini söylemek bir çelişki olmalıdır. Bunun farkına varan yorumcular, bu çelişkinin önüne geçmek için tevîl yapma yoluna gitmişler, meleklerin insan

⁴⁸. Bkz. A. Erbaş, 133-135.

⁴⁹. Krş. a.g.e., s. 140-144.

⁵⁰. Geniş bilgi için Bkz. Robert L. (Bob) Deffinbaugh, *The Sons of God and the Daughters of Men* (*Genesis 6:1-8*, <http://www.bible.org/page.php?page_id=67>, (15/11/2008).

⁵¹. Bkz. A. Erbaş, s. 136.

görünümüne girebildiklerini, bu durumda insanların yaptıkları şeyleri yapabileceklerini söylemişlerdir. Nitekim Tevrat'ta, insan suretine girmiş olan meleklerin yemek yediklerinden bahsedilmektedir.⁵²

Hıristiyan inancına göre, melekler Tanrı'nın altında, insanın üstünde bir varlık kategorisi olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden de meleklerin gerek yaratılış, gerekse fazilet yönünden insanlardan üstün olduğuna inanılmaktadır. Çünkü onlar kutsal varlıklardır ve bu kutsallıklarının birden fazla nedeni vardır. Öncelikle onlar, insan ırkından üstün yaratıldıkları için kutsal görülmüşlerdir. Yine onlar göklerde ve cennette yaşamakta ve Tanrı'ya yakın olup, O'na hizmet etmekte, şeytana ve kötülöklere karşı Tanrı'nın düzenini korumak için savaş vermektedirler. Yine onlar günah işlemeyen varlıklar olduğu için, insanların sahip olamayacağı yüce değer ve vasıflara sahiptir. Ancak meleklerin bu üstünlüğü, bu dünya hayatı için geçerlidir. Ölümünden sonra tekrar dirilişle birlikte, inananlar meleklerle aynı özelliklere sahip olacaklardır.

Hıristiyan inancına göre meleklerin kanatları vardır. Farklı melek türleri olan Keruvlar ve Serafların kanatlarının olduğu kutsal metinlerdeki ifadelerle haber verilmiştir. Bununla birlikte kanatsız meleklerin olabileceğini söyleyenler de bulunmaktadır.⁵³ Melekler yaratılmış olmalarına rağmen, ölümsüz varlıklardır.⁵⁴

İslâm açısından yukarıda zikredilen görüşlere bakıldığında, kimi inanışların İslâm akidesine uygun olduğu, ancak kimilerinin de asla kabul edilemez olduğunu söyleyebiliriz. Bu iddiamızı daha açık bir şekilde ifade etmek için öncelikle İslâm Akâidine uygun olan inanışlara değinip, sonra da İslâm akidesine uygun olmayan Hıristiyan inançlarına göz atmanın doğru olacağını düşünüyoruz.

Meleklerin ezeli ve kadim varlıklar olmayıp, "*mahlûk*" olmaları İslâm akidesinde de ikrar edilen bir husustur. Keza bir kısım meleklerin, insanlardan önce yaratılmış oldukları, Kur'an ayetleriyle sabittir. Nitekim Allah'ın yeryüzünde bir "*Halife*" olarak insan ırkını yaratacağını meleklerle haber vermesini ve meleklerin bu hususta Cenab-ı Hakk'a sordukları soru ve aldıkları yanıtı hikaye eden ayetler bu konuda referans olarak zikredilebilir.⁵⁵ Ancak meleklerin ne zaman yaratıldıkları ile ilgili olarak, Kur'an'da ve mütevâtir haberlerde kesin bir bilgi yoktur. Yine meleklerin ortak bir atadan gelen bir ırk olmayışı, farklı çeşitleri ve sınıfları olmakla birlikte, hepsinin Allah tarafından yaratıldığı şeklindeki Hıristiyan akidesi, İslâm'a uygundur.

Meleklerin ilim, irade ve kudret sahibi olmaları, İslâm'ın melek inancı açısından da kabul edilen bir husustur. Ancak onların bu özellikleri sınırsız ve mutlak değildir. Kur'an'da Adem'in yaratılışı konusunun anlatıldığı ayetlerde meleklerin "*Yâ Rab! Seni*

⁵². Tekvin, 18/2.

⁵³. Millard J. Erickson, *Christian Theology*, Baker Book House, Grand Rapids, 1983, s. 440.

⁵⁴. R. D. Luginbill, s. 3.

⁵⁵. 2. el- Bakara/ 30-34.

noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bizim bilgimiz yoktur. Şüphesiz alim ve hakim olan ancak sensin."⁵⁶ dedikleri nakledilmiştir. Meşhur bir hadis olan "Cibril" hadisinde de Cebrâil'in kıyamet saatini bilmediği bilgisi bulunmaktadır.⁵⁷ Bunlar da göstermektedir ki, melekler Allah'ın, bildirdiğinden daha fazlasını bilme özelliğine sahip değillerdir.

Yine meleklerin, erkeklik ve dişilikleri olmadığı için, insanlar gibi doğmak ve doğurmak suretiyle vücut bulmadıkları, doğrudan Allah'ın yaratmasıyla varlığa geldikleri şeklindeki inançlar da, İslâm'ın onayladığı akideler olarak görülür. Meleklerin kendilerine özgü maddi olmayan bir bedenlerinin olduğu şeklindeki inanışlar da, genel İslâmî kabule uygunluk arz eder.⁵⁸ Nitekim Hz. Peygamberin Cebrâil'i asli suretinde görmek isteği ve bu görmenin iki kez gerçekleştiği şeklinde nakledilen bilgiler de meleklerin kendilerine has bir bedenlerinin olmasını gerektirmektedir. İslâm dininde de melekler, kanatlı varlıklar olarak tasvir edilmektedir. Kur'an da onların kimisinin iki, kimisin üç, kimisinin de dörder kanadının olduğu bildirilmiştir.⁵⁹ Ancak Kur'an kaynaklı olmayıp, ahad hadislerle ve zayıf haberlere dayanan bazı bilgilerde meleklerin altı kanatlı olanlarından ve Cebrâil gibi bazılarının da altı yüz kanadı⁶⁰ olduğundan da bahsedilir.⁶¹

Hıristiyanlığa ait görüş ve inanışlardan, yukarıda zikrettiklerimiz içerisinde İslâm inancı ile asla bağdaşmayacak ve reddedilmelerini gerektirecek olanlar da bulunmaktadır. Bunların başında meleklerin, cinsel aktiviteler yapabileceği şeklindeki iddialar ve yorumlar gelir. İslâmî açıdan böyle bir şeyin, hiçbir surette imkânı yoktur. İster melek olarak asli suretlerinde olsunlar, isterse maddi bir bedende tezahür etmiş olsunlar, her halükârda melekler kendi tabiatlarında olmayan şeyleri yapmazlar ve onlarla vasıflandırılmazlar. Tevrat'ta insan suretine girmiş olan meleklerin yemek yediklerinin anlatıldığını belirtmiştik. Kur'an'da bu iddianın tam tersi bir anlatım bulunmaktadır: İbrahim'e misafir olan melekler, kendilerine hazırlanan sofradan yememişler ve bu yüzden İbrahim peygamber onlardan çekinmiştir.⁶² Keza Meryem kıssasında, Hz. Meryem'e bir adam suretinde görünen Cebrâil'in kendisinden bir kötülük gelmeyeceği

⁵⁶ 2. el- Bakara/ 32.

⁵⁷ Krş. Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail Buhari, (v. 256/870), *Sahih-i Buhari*, "İman", 37.

⁵⁸ Krş. Mes'ûd b. Ömer b. Abdillâh Sa'düddin Taftazânî (v. 792/1390), *Şerhu'l- Makâsid*, Tahk.: Abdurrahman Amira, Kum- İnan, 1409/ 1989, c. V, s. 62; Cürçânî, *Târîfât*, s. 317.

⁵⁹ 35. Fatır/ 1.

⁶⁰ Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, (v. 241/855), *Müsned*, v. I, s. 395,398; Ebû'l-Hüseyn el-Küşeyrî en-Nisabûrî Müslim b. el-Haccâc, *Sahih-i Muslim*, c. I, 158; Ebû İshâ Muhamed b. İshâ b. Sevres es-Sülemî et- Tirmizî, (v. 279/892), *el-Câmiü'l-Kebîr*, c. V, s. 396.

⁶¹ Ebû'l- Fida İmâdüddin İsmail b. Ömer İbnu'l- Kesîr (v. 774/ 1373), *Tefsîru'l- Kur'âni'l- Azîm*, y.y., t.y., c. V, s. 567; ez- Zemaşşeri, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmiizi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekâvil fi Vücûhi't-Te'vil*, Dâru'l- Fikr, y.y., t.y., c. III, s. 298.

⁶² 11. el- Hud/ 69-76; 111. ez- Zariyat/ 24-34.

şeklindeki ima ve ifadeleri de zikredilir.⁶³ Yine “*Cibril Hadisi*” diye bilinen rivâyette, Cebrâil etrafta hiç görülmemiş, dışarıdan gelmiş ancak üzerinde yorgunluk, toz, toprak gibi yolculuk emareleri olmayan bir adam şeklinde anlatılmıştır.⁶⁴ Bunlardan anlaşılıyor ki, melekler insan suretine girseler bile yeme, içme, cinsel ilişkiye girme, yorgunluk, hastalık, açlık gibi faaliyet ve özelliklerden uzak varlıklardır.

İslâm inancına uymayan bir diğer Hıristiyan inancı da Allah'ın artık melek yaratmayı bıraktığı ve meleklerin sayılarının sabit olduğu şeklindeki kabuldür. İslâm'da insanların ve dünyanın yaratılmasından önce yaratılmış olan meleklerin bulunduğu kabul edilmekle birlikte, Allah'ın melekleri toptan bir seferde yarattığı ve artık melek yaratmadığı gibi konularda Kur'an veya mütevâtir hadis kaynaklı bilgi yoktur. Ancak her bir yağmur tanesini bir meleğin indirdiği⁶⁵, “Beyt-i Mamur”u tavaf eden meleklerle, tekrar tavaf etmek için bir daha sıra gelmeyeceği⁶⁶, meleklerin tesbihinden melekler yaratılması⁶⁷, Cebrâil'in cennet nehirlerine daldırdığı kanatlarından düşen her bir damladan bir melek yaratılması⁶⁸ gibi çoğu zayıf, mütevâtir olmayan rivâyetler de bulunmaktadır. Kelâm ilmi açısından bu tür rivâyetler, kendileriyle sahih itikâdın sabit olacağı deliller olmaktan uzak olduğu açıktır. Fakat Allah'ın artık melek yaratmayacağı şeklindeki bir düşüncenin de İslâm dini açısından kabul edilebilir olduğu söylenemez. Çünkü Allah bu iddiayı doğrulayan bir bildirimde bulunmadığı gibi, Hz. Peygamber de böyle bir durumdan haber vermemiştir. Ayrıca İslâm'ın temel karakteristiği olan her türlü hatadan, kusurdan, acizden ve sınırlandırılmaldan münezzehe olan bir tek Allah inancı ile mezkur iddia bağdaştırılamaz niteliktedir. Allah istediği takdirde neden melek yaratmasın? Yaratmıyor veya yaratmaz demek için elimizde kesin bir delil mevcut değildir. Yaratamaz denilmesi zaten İslâm'daki Fâil-i Muhtâr, Fa'âlun limâ yürüd olan bir Allah inancıyla bağdaşmaz. İslâm Kelâmında bahsettiğimiz bu konularla ilgili ciddi bir tartışma da bulunmamaktadır denilebilir.

Hıristiyanlıktan farklı olarak İslâm inancı, meleklerin ateşten değil “Nur”dan yaratılmış olduklarını kabul eder.⁶⁹ Bu inancı, Kur'an'da geçen bir ifadeye değil, hadislerle bildirilenlere dayanmaktadır. Hz. Aişe'den nakdedilen bir rivâyette Adem'in “*Toprak*”tan, cinlerin “*Ateş Meârici*”nden, meleklerin ise “*Nur*”dan yaratıldıkları ifade

⁶³ 19. el- Meryem/ 16-21.

⁶⁴ Buhari, “İman”, 37.

⁶⁵ Bkz. Mutahhar b. Tâhir Makdisi, (v. 355/966), *el- Bed' ve't- Târih*, nşr: Clement Imbault Huart, Tahran : Mektebetü'l-Esedî, 1962, c. I, 175.

⁶⁶ Bkz. Buhari, “Bedu'l- Halk”, 6.

⁶⁷ Bkz. Taberi, c. XV, 105.

⁶⁸ Bkz. Makdisi, c. I, s. 175.

⁶⁹ Seyyid Sâbık, *el- Akâidu'l- İslâmiyye*, 10. Baskı, Kahire, 1420-2000, s. 101-102; Ebû Muhammed Ali b. Ahmed İbn Hazm (v. 456- 1064), *el- Fisâl, fi'l- Mîlel ve'l Ahvâi ve'n- Nihal*, Dârü'l- Kutubi'l- İlmiye, Beyrut, 1412/ 1999, c. III, s. 197.

edilmektedir.⁷⁰ Hıristiyanlıkta meleklerin ateş ve dumandan yaratılmış oldukları şeklindeki inanış, Kur'an'da cinler için söz konusu edilmektedir.⁷¹ Kimi Müslüman âlimlerin “*Ateşin nârından cinler, nûrundan melekler yaratılmış olabilir*”⁷² şeklinde bazı yorumları bulunsa da, bunların dayandığı sağlam ve kesin delillerin bulunduğu söylenemez.

Meleklerin Tanrı'nın oğlu İsa vesilesiyle yaratıldığı, şeklindeki İncil kaynaklı olduğu iddia edilen inanç ise, İslâm'ın asla kabul etmeyeceği bir iddihadır. İslâm'a göre tek yaratıcı Allah'tır. O'ndan başka hiçbir varlık, yokluktan bir şeyi yaratıp var etmeye muktedir değildir. Kaldı ki, İslâm'a göre Hz. İsa, bir insan ve peygamberdir. Tanrı'nın oğlu veya Tanrı şeklinde kabul edilmesi söz konusu bile değildir.

İslâm açısından kabul edilemeyecek bir başka Hıristiyan akidesi de, meleklerin ölümsüz oldukları şeklindeki inançtır. İslâm, Allah dışında tüm varlıkların fani ve ölümlü olduğunu, meleklerin de öleceğini⁷³ kabul eder.

Bu konuyu kapatmadan önce, son olarak meleklerin insanlar daha üstün ve daha faziletli olup olmadıkları konusuna da kısaca işaret etmek istiyoruz. Mutezile, Şia'nın ekseriyeti ve bunların yanında İbn Hazm⁷⁴ gibi, meleklerin nurdan yaratıldıkları için insanlardan üstün olduklarını söyleyenler bulunsa da, Ehl-i Sünnet'in ve özellikle de Maturidilerin çoğuna göre, iman ve takva ehli müminler büyük melekler hariç diğer meleklerden üstündür.⁷⁵ Eş'ârilere göre ise melekler normal insanlardan üstün olmakla birlikte, peygamberlerden üstün değildir. Peygamberler daha efdaldır. Bununla birlikte Kadî Ebu Bekr el-Bakillâni ve Ebu Abdillah el-Halîmî gibi meleklerin peygamberlerden daha üstün olduğunu söyleyen Eş'ârilere de bulunmaktadır.⁷⁶ Kanaatimizce insanların meleklerden üstün olduklarını kabul edenler, özellikle insanların hür irade sahibi olmaları ve bu irade ile sâlih kul olmak mertebesini elde etmeleri noktalarına odaklanmış görünmektedirler. Dolayısıyla insanların günah işlemeye kabiliyetleri olduğu halde, kötü işleri terk etmeleri ve itaate yönelmeleri, zorunlu olarak bunları yapan melekler karşısında fazilet ve üstünlük sebebi sayılmıştır. Bu görüşe kâil olan mütekellimler, iddialarını naklî ve aklî başka delillerle ispat etmek yoluna da gitmişlerdir.⁷⁷

⁷⁰ Bkz. Müslim, “Zühd”, 60; İbn Hanbel, c. VI, s. 158-168.

⁷¹ 55. er- Rahmân/ 15.

⁷² Kadî Beyzâvî, Ebû Saîd Nasirüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed (v. 685/1286), *Envârü't- Tenzîl ve Esrârü't- Te'vîl*, (Mecmau't- Tefâsir İçinde) İstanbul, 1984, c. I, s. 52; Makdisî, c. I, s. 169.

⁷³ 39. ez- Zümer/ 68; Tirmizi, Kıyamet, 8.

⁷⁴ İbn Hazm, c. III, s. 191-192; Murat Serdar, *İbn Hazm'ın Kelami Görüşleri*, (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri, 2005, s. 306-307.

⁷⁵ Bkz. Cürcânî, *Şerhu'l- Mevâkıf*, c. VIII, s. 283-288.

⁷⁶ Bu konudaki tartışmalar ve geniş bilgi için Bkz. Razi, *Mefâtihu'l- Ğayb*, c. II, 342-346, 365.

⁷⁷ Bkz. Ebü'l-Fazl Adudüddin Abdurrahman b. Ahmed b. Abdülğaffar el- İci (v. 756/1355), *Kitabu'l- Mevâkıf fî İlmi'l- Kelâm*, Beyrut, t.y. 367-370.

Meleklerin Çeşitleri Ve Hiyerarşik Tasnifleri

İslâm'da, farklı türlerde ve sayılarını ancak Allah'ın bilebileceği kadar çoklukta meleğin bulunduğu ve bunların Allah'a, kainata, insanlara, cennet ve cehenneme yönelik görevlerle vazifelendirildiği kabul edilir.⁷⁸ Bunun yanında Hıristiyanlıkta meleklerin bizzat İsa Mesih'e karşı, İslâm'da da bizzat Hz. Muhammed'e karşı görevlerinin olduğu işlenmiştir.⁷⁹ Meleklerin sorumlu oldukları bu görevler onların tasnif ve mertebelen-dirilmelerinde kimi zaman belirleyici kıstaslar olarak görülmüştür, denilebilir.

Hıristiyan angelojisinde meleklerin genelde üç ana sınıf ve dokuz hiyerarşik merteye şeklinde tasnifleri yapılıdır. Hiyerarşik sıralama bazen grupların birleştirilmesi suretiyle üçlü veya dörtlü gruplar halinde de ifade edilebilmektedir. Melekleri, onların yaptıkları gibi, üç ana sınıf halinde sıralayacak olursak, "*Seraflar*", "*Keruvlar*", "*Başmelekler*" şeklinde melek türünün olduğunu söyleyebiliriz.⁸⁰ Bunlara "*Koruyucu (Guardian)*" meleklerin ilave edildiği de görülmektedir.⁸¹ Bu türler hakkında birkaç cümleyle bilgi vermek gerekirse:

KERUVLAR (CHERUBİM): Tanrı'ya en yakın ve en yüksek mertebedeki meleklerdir. İbranice'de "*Cherub*", korumak, örtmek anlamlarına gelir ve Eski Ahit'te yirmi yedi yerde tekil, altmış dört yerde ise çoğul halde geçer.⁸² Keruvların iki⁸³ veya dört tane yüze⁸⁴ sahip oldukları söylenir. Bu yüzlerden birisi insana, diğeri aslana, ötekisi boğaya ve sonuncusu da kartala benzer. Her birinin dörder tane kanadı bulunur. Tıpkı bir buzağının ayak pençesine benzeyen ayak pençeleri vardır. Kanatlarının altında insan eli gibi olan dört tane ele sahiptirler. Dış görünüm olarak, tıpkı parlak pirinç gibi, ıslık ıslık oldukları belirtilmiştir. Işık hızıyla dolaşırlar ve onların kanatlarının çıkardığı ses suyun veya kocaman bir ordunun çıkardığı sese benzetilmiştir. Keruvlar, kutsal şeyleri koruyan meleklerdir. Tevrat'ta onların yaşam ağacını korudukları,⁸⁵ "Antlaşma Sandığı"nın üzerindeki "*Bağış Tahtı*"nda oturdukları ifade edilir.⁸⁶ Tanrı'nın tahtını

⁷⁸ Bkz. S. Sábık, s. 101-102.

⁷⁹ Hıristiyanlığın Hz. İsa'ya bakışı ve yüklediği anlam ile, İslamın Hz. Muhammed'e bakışı ve yüklediği anlamdan farklı olduğu bilinmektedir. Bu yüzden Hıristiyan inancına göre, meleklerin Hz. İsa ile ilgili görevleri elbetteki, İslamda Hz. Peygamber ile ilgili olarak kabul edilen görevlerle benzeştirilemez.

⁸⁰ P. Johnson, s. 4.

⁸¹ Th.M. Greg Herrick, *Angelology: Angels*, <http://www.bible.org/page.php?page_id=719>, (15/11/2008); <<http://www.swartzenrover.com/cotor/Bible/Doctrines/Angels%20&%20Demons/Angelology%20-%20Angels.htm>>. (24/11/2008)

⁸² A. G. Fruchtenbaum, s. 5.

⁸³ Hezekiel 41:18.

⁸⁴ Hezekiel 10:21.

⁸⁵ Yaratılış 3:24.

⁸⁶ Samuel I, 4:4; Kur'an'da 2. el- Bakara/ 248. ayette ahit sandığı olarak yorumlanan, "*Tabut*"u taşıyan meleklerden bahsedilmektedir. Ancak bunların Keruv olup olmadıkları hakkında açıklayıcı bir bilgi

taşıyan melekler keruvlardır.⁸⁷

SERAFLAR: (SERAPHİM) Kutsal Kitap'ta "Üzerinde Seraflar duruyordu; her birinin altı kanadı vardı, ikisiyle yüzlerini, ikisiyle ayaklarını örtüyor, öbür ikisiyle de uçuyorlardı."⁸⁸ şeklinde bahsedilen bu melekler, elleri, ayakları, yüzleri ve üç çift kanatları olan varlıklar olarak tasvir edilmektedir. Önlerinde ve arkalarında birçok gözleri vardır. Serafların yüzleri aslana, boğaya, insana ve kartala benzeyen dört farklı türünün olduğu söylenir.⁸⁹ Keruvlar Tanrı'nın tahtını taşıyan melekler olarak anlatılırken,⁹⁰ Seraflardan Tanrı'nın tahtının etrafını kuşatan ve Tanrı'ya çok yakın olup, devamlı onu öven ve yücelten melekler olarak bahsedilir.⁹¹ Seraflar, tahtın etrafını kuşattıkları gibi, aynı şekilde "Kuzu" yani "Oğul Tanrı İsa"nın da etrafını çevrelerler.⁹² İsa, gelecekte "Yedi Mührü" açtığı zaman, "Gel!" diye nida eden varlıkların,⁹³ bu seraflar olduğu söylenmektedir.

3- Melekler Ve Başmelekler (Archangels)

"Melek", Hıristiyan angelojisinde hem genel anlamda ruhsal ve göksel olan iyi varlıkların hepsini ifade etmek için, hem de melek hiyerarşisi içinde en alt seviye ve mertebedeki bir melek türünü ifade etmek için kullanılan müşterek bir isimdir. Diğer bir deyişle Hıristiyan angelojisine göre, başka hiçbir artı üstünlüğü olmayan normal melekler "Angel= Melek" diye isimlendirilir. "Başmelek" anlamına gelen "Archangel" ise, normal meleklerin başkanlarına ve liderlerine verilen bir isimdir. Bu itibarla başmeleklerin, keruvlar ve seraflar üzerinde bir otoriteleri yoktur. Onların otoriteleri en alt mertebedeki melekler üzerinde geçerlidir.⁹⁴

Eski Ahit'de "Archangel" şeklinde bir isimlendirme bulunmaz, bunun yerine aynı anlama geldiği iddia edilen, "Chief Princes (Sariym)" yani "Başprens" terimi kullanılmıştır.⁹⁵ Muhtemelen İbranice'den Yunanca'ya yapılan çevirilerde bu kelime "Archangel= Başmelek" olarak tercüme edilmiştir. Mikâil ve Cebrâil, Eski ve Yeni Ahit'te isimleri zikredilmiş başmeleklerdir.⁹⁶

verilmemiştir. Bu konuda çeşitli rivayetlerin yanında, müfessirlerin farklı yorumları bulunmaktadır. Geniş bilgi için Bkz. "Abdurrahman Küçük, "Ahid Sandığı", DİA, İstanbul, 1988, c. I, s. 535; İbn Kesir, c. I, s. 536, Taberî, c. II, s. 385-387, Elmalılı, c. II, s. 114-116, 117.

⁸⁷ Fruchtenbaum, s. 19.

⁸⁸ Yeşeya 6:2, ayrıca Vahiy, 4:6-11.

⁸⁹ Fruchtenbaum, s. 16.

⁹⁰ a.g.e., s. 19.

⁹¹ Yeşeya 6:3.

⁹² Vahiy, 5:6.

⁹³ Vahiy, 5:8-10 ve 14.

⁹⁴ Fruchtenbaum, s. 13-14

⁹⁵ Daniel, 10:13

⁹⁶ Luginbill, s. 79.

Meleklerin hiyerarşik olarak tasnifi ise şöyledir:

Tanrı'nın Katında ve O'nun Hizmetinde Olan Melekler: Bunlar keruvlar ve seraflardır. Bu melekler diğer sıradan meleklerle bir kategoriye sokulmamakta ve ayrı sınıflar olarak kabul edilmektedir.

İdari Görevi Olan Melekler: Bunlar Tanrı'nın rubûbiyeti ve âlemdeki tasarrufâtı ile ilgili işleri yürüten ve bu konuda O'nun emirlerini yerine getiren meleklerdir.⁹⁷ Bu melekler arasında da bir hiyerarşi mevcuttur.⁹⁸

1- Tahtlar (Thrones): Tahtların üzerindeki bu meleklerin,⁹⁹ üzerlerinde kutsal yüceliğin hükmünü taşıyan ve ilahi hükümleri diğer meleklerle bildiren meleklerdir.¹⁰⁰

2- Hükümranlıklar (Dominions): Hüküm sahibi olma anlamında, yöneticilik kavramıyla ilişkilendirilen meleklerdir.¹⁰¹ Daha aşağı seviyedeki melekler üzerinde hükümranlığa sahiptirler.¹⁰²

3- Prenslıklar (Principalities): Hükümlerin uygulanmasında yöneticilik vasfına sahip olan bu meleklerin, idaresinde görev aldıkları¹⁰³ iyi meleklerle başkanlık ettikleri kabul edilir.¹⁰⁴

4- Otoriteler (Authorities,): Üstünlük vasfına sahip meleklerdir.¹⁰⁵

5- Güçler (Powers): Çok büyük sorumlulukları olan meleklerdir.¹⁰⁶

6- Ordular (Hosts, Armies): Tanrı'nın ordusuna mensup olan meleklerdir.¹⁰⁷

7- Tümenler (Legions): "*Ordular*" içindeki melek alaylarını ve tümenlerini ifade eder. Bir tümende 3. 000'den 6. 000'e kadar melek bulunabilir.¹⁰⁸

8- Baş Prenslar (Chief Prince, Great Prince): Bunlar melekler içinde bir sınıfa başkanlık yapan ve onlar üzerinde idarecilik vasfı olan meleklerdir.¹⁰⁹

9- Normal Melekler (Angels): Bunlar en alt mertebedeki meleklerdir.

Hıristiyan Angelojisinde, melekler bir de "*İyi Melekler*," "*Kötü Melekler*" şeklinde iki kısma ayrılmaktadır. Bu şekilde bir ayırımın yapılması Yahudilikte ve Hıristiyan-

⁹⁷ Bkz. J. H. Keathley III, 11-12.

⁹⁸ Krş. A. G. Fruchtenbaum, 12-13.

⁹⁹ Koloseliler, 1:16

¹⁰⁰ Bkz. A. Erbaş, s. 160.

¹⁰¹ Efesliler, 1:21; Koloseliler, 1:16.

¹⁰² Bkz. A. Erbaş, s. 160.

¹⁰³ Efesliler, 3:10; Koloseliler, 1:16.

¹⁰⁴ Bkz. A. Erbaş, s. 161.

¹⁰⁵ Efesliler, 1:21; Petros I, 3:22

¹⁰⁶ Efesliler, 1:21; 3:10; Koloseliler, 1:16; Petrus I, 3:22

¹⁰⁷ Samuel I, 1:11; Krallar I, 22:19

¹⁰⁸ Matta, 26:53

¹⁰⁹ Daniel, 10:13; 12:1

lıkta bulunan “*Düşmüş Melekler*”, “*Şeytan*” ve “*Demonlar (cinler ve kötü ruhlar)*” gibi inanışlardan kaynaklandığı söylenebilir. Buna göre Tanrı’ya karşı gelerek veya bir günah işleyerek düşen melekler, iyi melekler olmaktan çıkarak kötü meleklerle dönüşürler. Hıristiyan Angelojisinde düşmeyen meleklerle “*Seçilmiş ve Korunmuş*” melekler ismi de verilir.¹¹⁰

Mezkûr konular ile ilgili İslâm akidesine gelince: Sayılarını ancak Allah’ın bileceği, sayısız olarak nitelendirebileceğimiz kadar çok melek vardır. Onların tür ve kısımlarını da yine en iyi Allah bilebilir. İnsanın bu hususlarda bilgi sahibi olması, ancak peygamber haberi ile mümkün olabilir. Akıl ve duyu organları bu konuları bilmek için yeterli ve yetkili değildir.

Meleklerin kısımları ve hiyerarşik düzenleriyle ilgili Kur’an ayetlerinde net bir sıralama yapılmamaktadır. Kur’an’da bazı meleklerin isimleri ve sınıfları zikredilmekle birlikte, bunların birbirine göre hiyerarşik konumlarından bahsedilmez. Ancak meleklerin her birinin veya her türünün bir statüsünün olduğuna işaret edilmekte ve bu husus meleklerin ağzından şöyle dile getirilmektedir: “*Bizim her birimiz için, bilinen bir makam vardır.*”¹¹¹

Tefsirlerde meleklerin dokuz veya on bölük oldukları yönünde ifadeler bulunmaktadır. Örneğin el-Mâverdî, İbn Abbas’ı referans göstererek, meleklerin dokuz kısım olduklarını söylemiştir.¹¹² Mütakellimler’den İci (v. 1355). melekleri kabaca “*Yüksek Mertebedeki Melekler*”, “*Alt Mertebedeki Melekler*” şeklinde iki kısma ayırır.¹¹³ Bunun yanında “*İlliyyûn= Mukarrebûn*”, “*Mudebbirât*” ve “*Rûsul*”¹¹⁴ şeklinde bir tasnif de yapılmaktadır. Meşhur kozmolog el- Kazvinî (682/1283)¹¹⁵ ve mütakellim Râzî (v. 1210) gibi alimlerin de melekleri farklı sıralamalarla tasnif ettikleri görülebilir. Örneğin Râzî, melekleri sekiz kategoriye ayırmıştır. Onun bu tasnifini kısaca şöyle özetlemeye çalışabiliriz:

Arşı taşıyan meleklerdir. Bunlar Kur’an’da şöyle bildirilir: “*O gün Rabb’inin Arşını (gökteki meleklerin) üstünde bulunan sekiz (melek) yüklenir.*”¹¹⁶ Bu ayette kıyamet günü Allah’ın arşını taşıyan meleklerin sekiz tane olduğu açıkça belirtilmektedir. Farklı müfessirler sekiz sayısı ile ilgili değişik izahlar getirmişlerdir. Mesela İbn Abbas’a bu

¹¹⁰ Fruchtenbaum, s. 4.

¹¹¹ 37. es- Saffat/ 164.

¹¹² Bkz. bû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubi (v. 671/1273), *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur’an*, Buruç Yayınları, c. XVII, s. 595-598.

¹¹³ el- İci, s. 367.

¹¹⁴ Ömer Nasuhi Bilmen (v. 1391/1971), *Muvazzah İlm-i Kelam*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, t.y., s. 286-287; A.A.Aydın, *Şamil İ. A.*, c. IV, s. 129.

¹¹⁵ Bkz. Ebû Yahyâ Zekeriyâ b. Muhammed b. Mahmûd Kazvinî (v. 682/1283), *Acâibu'l-mahlûkât*, Kahire, Darü't-Tahrir, t.y.

¹¹⁶ 69. el- Hakka, 17.

meleklerin sekiz saf olduğunu söylerken, İbn Zeyd, sekiz tane melek olduklarını ifade eder.¹¹⁷ Kıyamet gününden önceki zaman diliminde arşı taşıyan meleklerin sayısının dört tane olduğuna dair bir rivâyeti mesnet alan alimler de bulunmaktadır. Yine bu rivâyetlere dayanarak bu dört melekten birisinin yüzü akbabaya, diğerinin yüzü arslana, ötekini öküze, sonuncusununki de insana benzediğini söyleyenler de olmuştur.¹¹⁸

Arşın etrafını kuşatmış olan melekler: Kur'an'da bunlardan "Melekleri, Bablerini hamd ile teşbih ederek Arşın etrafını kuşatmış halde görürsün." şeklinde bahsedilir.¹¹⁹ Kurtubi'nin Zemahşeri'den naklettiğine göre, arşın etrafında yetmiş bin melek safı vardır. Bunlar tehlil ve tekbir getirerek arşın etrafında tavaf ederler. Onların arkasında da yetmiş bin saf melek ayakta dururlar, ellerini omuzlarına koymuşlar, seslerini tehlil ve tekbir ile yükseltmişlerdir. Onların arkasında da yüz bin saf sağ ellerini, sol ellerine koymuş melek bulunur.¹²⁰

Cebrâil ve Mikâil gibi büyük melekler.¹²¹

Cennet melekleridir.¹²²

Cehennem melekleridir.¹²³

İnsanlar için görevlendirilmiş olan bekçi, gözcü ve mu'akkib melekler.¹²⁴

Amelleri yazan melekler.¹²⁵

Bu dünyanın işleri ile görevlendirilmiş olan melekler.¹²⁶

Râzi'nin yapmış olduğu bu tasnif dikkatle okunduğunda, Hıristiyan Angelojisinde meleklerin kısımları ve hiyerarşik sıralanmalarına dair yapılan tasnifle benzeştiği söylenebilir. Ancak Râzi'nin tasnifinde, angelojiden ayrılan şöyle bir yön vardır: Angeloji de melekler üç ana sınıfa ayrılmakta ve daha sonra da bir hiyerarşik sıralamaya tabi tutulmaktadır. Oysaki Râzi, hem üç ana sınıfı hem de bu hiyerarşik sıralamayı birleştiren bir tasnif yapmıştır. Râzi ilk üç melek kategorisine arşı taşıyan (Keruvlar), arşı kuşatan (Seraflar) ve büyük melekleri (Başmelek veya şefmelekler= archangels) yerleştirmiştir. Daha sonra da vazifeleriyle alâkalı olarak diğer melekleri zikretmiştir. Râzi, Arş'ı taşıyan melekler ile onun etrafını kuşatmış olan meleklerin, en üstün melek

¹¹⁷ Bkz. Ali Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, Arslan Yayınları: 15/243-245; Kurtubi, c. XVII, s. 595-598.

¹¹⁸ Fahrüddin Er-Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, c. XXII, s. 95-96.

¹¹⁹ 39. ez- Zümer/ 75.

¹²⁰ Bkz. Kurtubi, c.XV, s. 233-237; Krş: Zemahşeri, c. III, s. 415.

¹²¹ 2. el- Bakara/ 97-98.

¹²² 39. ez- Zümer/ 73. Ayrıca gelen ayetler: 13. er- Ra'd/ 23-24; 101. el- Enbiyâ: /103.

¹²³ 39. ez- Zümer /71; 66. et- Tahrîm/ 6; 74; el- Müddessir /30-31; 96. el- Alak /17,18.

¹²⁴ 13. Ra'd/ 11-12; Bu ayetlerin yorumu için Bkz. Taberî, c.XXIX, s. 88; İbn Kesir, c. VII, s. 140; Ebü's-Senâ Şehâbeddin Mahmûd b. Abdullah Alûsî (v. 1270/1854), *Rûhü'l-Meâni fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesâni*, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabi, Beyrut, t.y., c.XXIX s. 96.

¹²⁵ 82. el- İnfitar/ 11-12.

¹²⁶ Râzi, *Mefâtihu'l-Ğayb*, c. II, s. 236-240.

sınıflarını teşkil ettiklerini hem kendi görüşü olarak hem de Zemahşeri'nin görüşü olarak zikreder.¹²⁷ Şüphesiz, o ve onun gibi melekleri gruplandıran diğer âlimlerin, çeşitli şekillerde, Hıristiyan angelojisinden etkilenmiş olabilecekleri ihtimalini akla getirmektedir.

Bununla birlikte, İslâm kültürü içerisinde, bazı âlimlerin eserlerinde İsrâiliyyât oldukları kuşkusunu güçlü bir şekilde barındıran ifadeler de rastlanmaktadır. Alusi'nin (v.1854) tefsirinde mukarreb meleklerin, keruvlar ile aynı olduğu şeklinde anlaşılan ifadeler bulunmaktadır.¹²⁸ Yine İbn Kesir'in (v. 1373) tefsirinde, Arş'ın etrafındaki meleklerle "*kerûbiyyûn*" denildiği söylenmektedir.¹²⁹ Suyuti (ö.1505) de *el- Habaik* isimli kitabında Kerubiyyun ile ilgili iki rivâyete yer vermiştir. Bu rivâyetlerden biri Câbir'den İbn Asâkir'in (v. 1176), diğeri de Osman el- A'rec'ten Ebuş- Şeyh'in tahricleriyle zikredilmiştir.¹³⁰ Bu rivâyetler muteber sayılmayan kaynaklarda geçmekte ve özellikle akidevi konularda kendileriyle amel edilmekten sakınılan bir kısım haberler olarak kabul edilmektedir. Söz gelimi yukarıda ismi mezkûr Ebuş- Şeyh, Hadis Usulü ilminde muteber kabul edilmeyen ve değersiz görülen birisidir.¹³¹ Keza Hamele-i arş konusunda yukarıda geçen, bu meleklerin akbabaya, öküze, insana, aslana benzer yüzlere sahip oldukları şeklindeki iddialar, Kur'an dışı haberler ve yorumlar olarak Hıristiyan angelojisinde anlatılanlara benzerlik göstermektedir. Bizce bu durum, Kur'an kaynaklı olmayan bazı malumatların, İsrâiliyyât olarak Müslümanlığa sızmış olduğunu söylememize imkân vermektedir. Yine bu tür iddiaların bulunduğu rivâyetlerin sahih mi mevzu' mu olduklarının tartışılması için de bir karine teşkil etmektedir.

Meleklerle ilgili bir başka tasnif de, onların emir ve nehye muhatap olmaları ve risâletle ilişkileri yönünden yapılmakta ve bu bağlamda onların üç kısmının olduğu ifade edilmektedir. Bunlar: Kendilerine gönderilen elçiler ile emir ve nehye muhatap melekler, nehiy ile değil de sadece emir ile elçilerin gönderildiği melekler ve ne emir, ne de nehiy ile hiçbir elçi gönderilmemiş "*Âlûn*" diye isimlendirilen melekler şeklinde anlatılmaktadır.¹³² Ayrıca meleklerin buldukları mekânlara göre de "*Arzî*", "*Semâvî*",

¹²⁷ Bkz. Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XIX, 248-249.

¹²⁸ Âlûsî, c. VI, s.38-39; c. XXIV, s. 46.

¹²⁹ İbn Kesir, c. VI, s. 124.

¹³⁰ Celâluddin Abdurrahman es-Suyûtî (v. 911/1505) , *el- Habâik fi Ahbâri'l- Melâik*, Tahkik: Muhammed es-Saîd Besyunî, Beyrut, 1408/1988, s. 133.

¹³¹ Bkz. Subhi Sâlih, Hadis İlimleri ve Hadis İstılahları, Çev. M. Yaşar Kandemir, Ankara, 1986, s. 94.

¹³² Ebû Abdurrahman Abdülvehhâb b. Ahmed b. Ali el-Mısırî Şa'rânî, (v. 973/1565), *el-Yevâkit ve'l-Cevâhir fi Beyâni Akaidi'l- Ekâbir; el-Kibrîtü'l-Ahmer fi Beyâni Ulûmiş- Şeyhi'l- Ekber*, t.y., y.y., II, 41, 56; Ebü'l-Hasan Sadreddin Ali b. Ali b. Muhammed Hanefî Dımaşkı İbn Ebü'l-İz el- Ezreği (v. 792/1390), *Şerhu Akâidi't- Tahaviye*, Beyrut, 1987, c. II, s. 405-406.

“Arş”¹³³ gibi kısımlarının olduğu ifade edilmektedir.

Bununla birlikte “*Keruv* veya *Kerubim*” kelimesinin, “*Mukarrebûn*” kelimesiyle olan ses benzerlikleri de dikkat çekicidir. Hıristiyan Angelojisinde bu meleklerin Allah katındaki mevkileri ve vazifeleri ile Müslümanlıktakiler birlikte düşünülürse, aynı tür melekler olabileceği ihtimalinden bahsedilebilir. Keruvlar ile Mukarreb melekler ve Hıristiyan inanisında görülen idareci melekler ile Müslüman teologların “*Müdebbirat*” şeklinde ifade ettikleri melekler arasında da bir benzerliğin bulunduğu da dikkatlerden kaçmamaktadır. Örnek verecek olursak, Hıristiyanlıkta Tanrı'nın tahtı ile ilgili olarak “*Throns= tahtlar*” şeklinde isimlendirilen melekler ile, Kur'an'da Allah'ın arşını taşıdıkları söylenen “*Hamele-i Arş= Tahtı taşıyan melekler*” arasında bir vazife birliği olduğu aşikârdır. Yine Hıristiyanlıkta idareci meleklerden oldukları kabul edilen “*Hosts= ordular*” ismiyle adlandırılan melekleri çağrıştıran Kur'an ayetleri mevcuttur. Bunlara örnek olarak şu ayetleri gösterebiliriz: “*Rabb'inin ordularını ancak kendisi bilir.*”¹³⁴ ve “*..biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik...*”¹³⁵, “*Sonra Allah, Resûl'ü ile müminler üzerine sekînetini (sükûnet ve huzur duygusu) indirdi, sizin görmediğiniz ordular indirdi de kâfirlere azap etti...*”¹³⁶ “*Göklerin ve yerin orduları Allah'ındır.*”¹³⁷ Bu ayetlerde geçen “*Cunûd=ordular*” ile işaret edilen meleklerin olması¹³⁸, Hıristiyanlıktaki “*Ordular*” şeklinde isimlendirilen meleklerin varlığının İslâm açısından da kabul edildiğini söylemeye izin vermektedir.

Hıristiyanlıkta meleklerin iyi ve kötü şeklinde ikiye ayrılmaları, İslâm inancında asla olmayan bir düşüncedir. İslâm'a göre bütün melekler iyidir, kötü olan ve kötülük yapan bir melek olamaz. Tüm melekler Allah kendilerini ne için yarattıysa, hangi vazife ile vazifelendirdiyse o şeyi yapar ve onun dışına çıkmaz. Hal böyle olunca, meleklerin iyilik vasıflarını kaybedip, kötülüğe düşmesi ve meleklikten düşmesi diye bir olgudan da bahsedilemez. Burada bazı Harut ve Marut kıssası ile ilgili bir itiraz vehme gelebilir. Ancak şu kadar söyleyelim ki, Hârût ve Mârût Hıristiyan Angelojisinde görülen “*Fallen Angels*” ile aynı değillerdir.¹³⁹ Bazı rivâyetlerde geçen “*Rahmet Melekleri*”, “*Azap Melekleri*” şeklindeki ayırımlar, Hıristiyan inanisındaki iyi ve kötü melekler ile benzeşmez ve bağdaşmaz. Çünkü bu melekler de kendi yaratılışlarına uygun ve kendilerine verilen işleri yapmakta olup, asla isyan veya günah ile birlikte düşünülmezler.

¹³³ Ö.N. Bilmen, s. 286.

¹³⁴ 74. el- Müddessir/ 31.

¹³⁵ 33. el- Ahzâb/ 9.

¹³⁶ 9. et- Tevbe/ 26

¹³⁷ 48. el- Fetih/ 4, 7.

¹³⁸ Bkz. Râzi, Mefatihul- Ğayb, c. XI, s. 463–464.

¹³⁹ Düşmüş melekler konusu ayrı bir çalışmada ele alınacağından, Kur'an'da isimleri Hârût ve Mârût şeklinde zikredilen melekler hakkındaki bilgi ve yorumlara burada girmek istemiyoruz.

Sonuç olarak söylemek gerekirse, meleklerin tasnifleri ile ilgili olarak, Kur'an ve mütevâtir hadislerde bir bilgiye rastlamamaktadır. Dolayısıyla konuyla ilgili yapılan açıklamalar ve izahlar müfessirlerin kendi görüş ve tevilleri olarak görülmelidir. Bazı müfessirler, kendi yorumlarına delil olarak bir takım rivâyetler zikretmişlerse de, bu rivâyetlerin bir kısmı haber-i vahid türünden, bir kısmı sahih hadisler içerisinde bulunmayan ve bir kısmı da zayıf haberler kabilindedir.

İsimleri Bildirilen Belli Başlı Melekler

Hıristiyanlık, Beni İsrail içinde doğan ve Eski Ahid'i de kabul eden bir din olduğu için pek çok hususta Yahudilikle benzerlikler arzeder. Bu durum, melekler ile ilgili konularda da görülür. Bu itibarla Hıristiyanlar, Tevrat'ta ve İbrani kültüründe isimleri tasrih edilen melekleri reddetmemekte ve kabul etmektedirler. Yahudilikte isimleri zikredilen melekler (*Jewish Angels*) şunlardır: Gök ordularının başı *Uriel* (*Tanrı'nın Işığı*), İnsanları koruyan *Rafael* (*Tanrı'nın Şifası*), gökler aleminin koruyucusu *Raguel* (*korkutucu*), İsrailoğullarının koruyucusu *Mikâül* (*Kim Tanrıya Benzeyebilir ki?*)¹⁴⁰, insanları günaha teşvik eden ruhlar üzerinde hakim olan ölüm meleği *Şariel* (*Azrâül= Allah'ın Emri*), cennetin, serafların ve keruvların hâkimi *Cebraül* (*Allah'ın Kulu*)¹⁴¹, haşir meleği *Jerahmil* (*Tanrı merhametlidir*)¹⁴² Bunlara ilaveten "*Rabb'in veya Yahve'nin Meleği*"¹⁴³, "*Barış Melekleri*"; "*Kötülük veya Şer Melekleri*"¹⁴⁴ gibi isim ve sıfatlarla bahsedilen melekler de bulunur.

Yeni Ahit kitaplarında ise sadece iki meleğin isminden açıkça bahsedilir. Bunlar *Mikâül*¹⁴⁵ ve *Cebraül*'dir.¹⁴⁶ Bunlara ilaveten, kendilerine genel bir isim veya bir sıfatla işaret edilen melekler de bulunmaktadır. "*Rabb'in Meleği*"¹⁴⁷, "*Ölüm Meleği*"¹⁴⁸, "*Koruyucu Melekler*"¹⁴⁹, "*Yedi kilisenin Meleği*"¹⁵⁰, "*Yedi Bela Meleği*"¹⁵¹, "*Yedi Boru Meleği*"¹⁵² "*İblis'in Melekleri*"¹⁵³ bunlara örnek olarak zikredilebilir.

¹⁴⁰ Yeşu, 5:13-15; Daniel, 10:13,21; 12:1

¹⁴¹ Daniel, 8:15-26; 9: 20-23.

¹⁴² Angelology, Congregation Yeshuat Yisrael, Franklin, Tennessee, <www.yeshuatyisrael.com> (15/11/2008) ; krş. A.Erbaş, 86.

¹⁴³ Yaratılış, 16: 7; Çıkış, 3: 2; Hakimler, 11: 11

¹⁴⁴ Mezmurlar, 78: 49

¹⁴⁵ Yahuda'nın Mektubu, 9; Yuhanna'nın vahyi, 12: 7-10.

¹⁴⁶ Luka, 1:19

¹⁴⁷ Matta, 1: 20, 21; 2; 13, 19; Resullerin İşleri, 5:19; 10: 3; 12: 7, 23.

¹⁴⁸ Korintoslulara 2. Mektup, 12:7; Yuhanna'nın Vahyi, 11:6; Yahuda'nın Mektubu, 9.

¹⁴⁹ Matta, 18:10;

¹⁵⁰ Yuhanna'nın Vahyi, 1: 20.

¹⁵¹ Yuhanna'nın Vahyi, 15: 1.

¹⁵² Yuhanna'nın Vahyi, 8: 1-2

¹⁵³ Matta, 25:41

İslâm inancında da ismen veya vasfen kendilerinden bahsedilen melekler bulunmaktadır. Öncelikle isimleri bizzat Kur'an'da belirtilen melekleri zikredecek olursak, bunlar: *Cebrâîl*, *Mikâîl*¹⁵⁴, *Malik*¹⁵⁵, *Hârût*, *Mârût*¹⁵⁶ isimindeki meleklerdir. Kur'an'da genel olarak veya vasfen bahsedilen melekler ise *Hamele-i Arş Melekleri*,¹⁵⁷ *Arşın Çevresindeki Melekler*,¹⁵⁸ *Ölüm Meleği*,¹⁵⁹ *Ölüm Melekleri*¹⁶⁰ (*Nâzi'ât*, *Nâşitât*),¹⁶¹ *Kirâmen Kâtibin*,¹⁶² *Hafaza Melekleri*,¹⁶³ *Mu'akkip Melekler*,¹⁶⁴ *Cennet Melekleri*,¹⁶⁵ *Cehennem Melekleri*¹⁶⁶ (*Zebâniler*)¹⁶⁷, *Gök Bekçileri*¹⁶⁸ olarak sayılabilirler. Kur'an'da geçmediği halde, hadislerde ve haberlerde kendilerinden isimleriyle bahsedilen melekler de bulunmaktadır. *İsrafil*¹⁶⁹, *Münker*, *Nekir*¹⁷⁰ ve *İsmâîl*¹⁷¹ isimli melekler bunlardandır. Yine Suyûti'nin topladığı rivâyetlerde "*Rad*"¹⁷², "*Rufeyl*"¹⁷³, "*Sadlukan*", "*Rayafîl*"¹⁷⁴, "*el Dîk*"¹⁷⁵, "*Serahîl*", "*Herahîl*"¹⁷⁶, "*Artiyâil*"¹⁷⁷ gibi melek isimlerine rastlanılsa da, bu rivâyetler itikâdi yönden delil olmak vasfına sahip görülecek türden değildir.

¹⁵⁴ 2. el- Bakara, 98.

¹⁵⁵ 43. ez- Zuhruf /77

¹⁵⁶ 2. el- Bakara /102.

¹⁵⁷ 69. el- Hâkka/ 16-17.

¹⁵⁸ 40. el- mümin/ 7.

¹⁵⁹ Ebü's-Sena Şehabeddin Mahmûd b. Abdullah Alusi (v. 1270/1854), *Ruhü'l-Meani fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesani*, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, t.y., c. XXI, s. 126.

¹⁶⁰ 32. es- Secde/11.

¹⁶¹ 79. en- Nâzi'ât/ 1- 2.

¹⁶² 82. el- İnfîtâr/ 11-12.

¹⁶³ 86. et- Târîk/ 4.

¹⁶⁴ 13. Ra'd/ 11-12; Bu ayetlerin yorumu için Bkz. Taberî, c.XXIX, s. 88; İbn Kesîr, VII, s. 140; Âlûsî, c.XXIX s. 96.

¹⁶⁵ 39. ez- Zümer/ 73. Ayrıca gelen ayetler: 13. er- Ra'd/ 23-24; 101. el- Enbiyâ: /103.

¹⁶⁶ 39. ez- Zümer /71; 66. et- Tahrîm/ 6; 74. el- Müddessir /30-31.

¹⁶⁷ 96. el- Alak /17,18.

¹⁶⁸ 37. es- Saffât/ 6-10.

¹⁶⁹ Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdi Ebû Dâvud es-Sicistânî (v. 275/ 889), *Kitâbü's-Sünen*, Kahire, 1369/1950, "Huruf", 1.

¹⁷⁰ Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa (v. 279/892), Sünen, (Tahkik: Ahmed Muhammed Şâkir-M. Fuâd Abdülhakî-İbrâhîm Adve Avad), Kahire 1356/1937, "Cenâiz", 70; Ömer Süleyman el- Eşkâr, *Alenu'l- Melâiketü'l- Ebrâr*, 4. Baskı, Mektebetü'l-Felâh, Kuveyt, 1985, s. 17-18.

¹⁷¹ Ahmed Ziyaeddin Nakşibendî Gümüşhânevî, (v.1311/1893), *Râmuзу'l Ehâdis*, Çev. Abdülaziz Bekkine, Gonca Yayınevi, İstanbul, 1982, c. I, s. 127; Suyûti, s. 77.

¹⁷² Suyûti, s. 75.

¹⁷³ A.g.e., s. 76.

¹⁷⁴ A.g.e., s. 78.

¹⁷⁵ A.g.e., s. 79-81.

¹⁷⁶ A.g.e., s. 111.

¹⁷⁷ A.g.e., s. 111-112.

Sonuç Ve Değerlendirme

Hem Hıristiyanlıkta hem de İslâm'da meleklerin varlıkları kutsal metinlerde haber verilen ve kabul edilmesi zorunlu olan bir iman objesi olarak görülmektedir. Bu dinlerin melek inançları ile ilgili olarak yapmaya çalıştığımız ve yukarıda belirttiğimiz hususlara dikkat edildiğinde, bu dinlerin itikatları arasında benzer ve farklı inanışların olduğu görülebilir. Bu benzerlik ve farklılıkların bir takım sebeplerinin olduğu düşünülebilir.

Gerek Hıristiyanlıkta ve gerekse İslâm'da melekler ile ilgili benzer inanışların bulunmasının nedenlerinden ilk akla geleni, şüphesiz her iki dinin de orijin olarak, İlahî kaynaklı olmalarıdır denilebilir. Kur'an Hz. Muhammed'in gönderilen ilk elçi olmadığını, ondan önce de elçilerin gönderildiğini¹⁷⁸ ve onlardan Mûsa, Dâvud ve İsa'ya da kitap inzal edildiğini açıkça bildirmiştir.¹⁷⁹ Yine Allah Hz. Muhammed'e indirilen Kur'an'ın kendinden önceki kitapları tasdik edici olduğunu söylemiştir. Durum böyle olunca, Hz. Muhammed'e bildirilen hakikatlerin, ondan önceki peygamberlere bildirilenlerle çelişmesi düşünülemez ve kabul edilemez. Nitekim hem Hıristiyanlığın, hem de İslâm'ın kutsal kitaplarında Allah'ın hükümleri ve hakikatlerin asla değişmeyeceği, bizzat Allah'ın kendi sözü olarak ifade edilmektedir.¹⁸⁰ Dolayısıyla Allah tarafından gönderilmiş kitaplara dayanan dinler arasında ortak ve benzer inanç objelerinin olması kaçınılmaz olacaktır. Özellikle de tahrif edilmeden önceki halleri düşünüldüğünde, Tevrat, Zebur ve İncil'in Kur'an'la pek çok konuda aynı şeyi söylemiş olabileceklerini tahmin etmek, yanlış olmasa gerektir.

Bununla birlikte İslâm'ın kutsal metinlerinde yer almamakla birlikte, halk inanışları arasında veya konuyla ilgilenmiş olan bazı müelliflerin kitaplarında yer alan ve çoğu kez ahad ve zayıf hadislere ve bazen de yorumlara dayanan inançların bulunduğu ve bunların Hıristiyanlık ve Yahudilikteki inançlara benzedikleri görülmektedir. Bu benzerliğin sebebinin ise, dinler ve kültürler arası ilişkiler sonucu, İslâm kültürüne geçen "*İsrailiyyat*" türünden malumatlar olduğu da tahmin edilebilir. Bu iddiayı tahmin olmaktan öte, bir tespit şeklinde ifade etmemizi mümkün kılan bir takım delil ve karineler de mevcuttur. Bunları şöyle açıklayabiliriz:

Öncelikle melekler ile ilgili olarak, Kur'an'da belirtilmeyen ve Ehl-i kitabın inançlarına benzeyen bazı bilgilerin yer aldığı ve hadis olarak nakledilen bazı haberlerin râvileri arasında *Vehb b. Münebbih*, *Ka'b b. Ahbâr* gibi Yahudi iken Müslüman olmuş sahabelerin bulunması dikkat çekicidir. Bu sahabelerin, Yahudi ve Hıristiyanlığın kutsal metinlerindeki bir takım bilgileri bizzat kendi sözleri olarak nakletmiş olmaları ve bu sözlerin daha sonra Hz. Muhammed'in sözleri olarak algılanmış olması da ihtimal

¹⁷⁸ 40. el- mümin/ 78; 30. er- Rum/ 47.

¹⁷⁹ 3. Al-i İmran/ 3; 17. el- İsrâ/ 55.

¹⁸⁰ Mezmurlar, 111: 7-8; Matta, 5: 17-18; 24: 35; 1 Petrus, 1:25; 6. el-En'am/ 115; 17. el- İsrâ/ 77; 10. el- Yûnus/ 64; 33. el- Ahzâb/ 62; 35. el- Fâtır/ 43.

dâhilinde görülebilir. Nitekim Hz. Aişe ve Ka'b arasında geçen bir konuşmaya dair olan rivâyet, bu ihtimali destekler mahiyettedir. Buna göre Aişe, Ka'b'a İsrail'i sorar, Ka'b da anlatır. Râvinin dediğine göre, Aişe, Ka'b'ın dediklerini, “*Ben Rasulullah'tan da böyle duymuştum.*” diye tasdik eder.¹⁸¹ Her ne kadar Hz. Aişe'nin ismi geçmiş olsa da, bu rivâyetin İsrâiliyyât türü bir materyal olması kuvvetle muhtemel görünmektedir. Zira ümmü'l- mümininden böyle bir hadis sahih kaynaklarda geçmemektedir. Yine eski dinlerden ve kültürlerden sızmış bilgiler olabileceğini düşündüğümüz rivâyetlerde ifade edilen şu husus da yukarıdaki tahminimizi ve iddiamızı destekler mahiyettedir: Bazı rivâyetlerde Arş'ı taşıyan meleklerden dördünden bahsedilmekte ve bunların yüzlerinin sırasıyla, insana, kartala, boğaya ve aslana benzediği söylenmektedir.¹⁸² Bu anlatılanlar, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta anlatılanlara birebir uygunluk arz etmektedir. Oysaki ne Kur'an'da ne de Rasulullah'ın mütevâtir ve sahih hadislerinde bu bilgilere rastlanmaktadır.

Yine Kur'an'da ölüm işiyle görevli olan meleğin isminden bahsedilmemekte, sadece ölüm meleği denilmekte ve yardımcılarının olduğu bildirilmektedir. Nâsitât ve nazî'at diye anılan meleklerin¹⁸³ de ölüm meleğine yardım eden melekler olduğu tefsirlerde ifade edilmektedir. Fakat bu meleklerin, ruhu kabzedilecek canlılara göre farklılık gösterdikleri ve kafirlerle Müslümanların ruhlarının kabzedildikten sonra farklı melekler tarafından korunmaya alınacakları konusunda Kur'an ve sahih hadislerde bir açıklama yapılmamıştır. Durum böyle iken, bazı rivâyetlerde müminlerin ruhlarının “*Ramyâil*” denilen bir meleğin korumasına, kafirlerin ruhlarının ise “*Dume*” denilen bir meleğin korumasına geçtikleri anlatılmaktadır.¹⁸⁴ Bu inanış Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta ölüm meleği ile ilgili olarak kabul edilen inanca oldukça benzemektedir. Nitekim Yahudi angelojisinde altı tane ölüm meleğinden bahsedilir. Bunların her biri, farklı canlıların ölümleriyle ilgilendirilir: *Cebrâil* kıralların, *Kapziel* gençlerin, *Maşbir* hayvanların, *Maşhit* çocukların, *Af* ve *Hemah* da insanların ve büyük hayvanların ölümleri üzerinde yetkilidirler.¹⁸⁵ Ayrıca yukarıda işaret edilen rivâyetlerde, dikkat çeken önemli bir ayrıntı da, yine râvilerinden birisinin Vehb b. Münebbih iken, diğerinin isminin zikredilmemiş ve Ehl-i kitaptan birisi şeklinde ifade edilmiş olmasıdır.

Tekrar kısaca ifade edecek olursak: Kur'an ve mütevâtir hadislere dayanmayan, senedi yönünden zayıf, manası yönünden şâibeli bazı rivâyetlere ve yorumlara dayanan bu türden inançların, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta da görülmesi, zamanla bu dinlere ait olan inanışların çeşitli yollarla İslâm kültürüne sızmış olduklarını düşünmek için

¹⁸¹ Suyuti, s. 34.

¹⁸² A.g.e., s. 57-58.

¹⁸³ 79. en- Nâziât/ 1-2.

¹⁸⁴ A.g.e., s. 85.

¹⁸⁵ Kaufmann Kohler (v.1926) - Ludwig Blau (v.1936), “*Angel of Death?*” *Jewish Encyclopedia*, c. IV, s. 480-482: <http://www.jewishencyclopedia.com/view.jsp?artid=178&letter=D&search=azrael> , (24/11/2008)

ciddi bir karine olarak görülebilir.

Ehl-i Kitap'ın kitaplarını tahrif ettikleri Kur'an ve hadislerde haber verilmektedir.¹⁸⁶ Dolayısıyla Hıristiyanlığın melekler konusunda da yanlış bazı akidelere sapmış olabileceği ihtimali hep göz önünde tutulmalıdır. Bu olası yanlış inanışların Yahudilik ve Hıristiyanlık öncesi dinler ve kültürlerden kaynaklandığı üzerinde duranlar da vardır. Nitekim araştırmacıların tespitlerine göre, Yahudilikten önce çok eski kültür ve dinlerde de meleklerin varlığına inanılmaktaydı. Hitit, Asur, Babil, Sümer, Eski Mısır, Zerdüştlük gibi antik çağ kültürlerinde meleklerin varlığı kabul edilmekteydi.¹⁸⁷ Hz. Musa ve Tevrat'tan önce Yahudi milletin yıldızlara tapındıkları da bilinmektedir.¹⁸⁸ Dolayısıyla İlahi bir kitaba dayanmayan, tamamen putperest ve politeist olan bu dinlerin gölgesinde gelişen kültürlerin yanlış inançları Yahudiliğe geçmiş ve daha sonra da bu Beni İsrail kültüründen doğan Hıristiyanlığa da bulaşmış olabilir.

İslâm Akâidi ve Kelâm açısından konuyu bağlamak gerekirse, şunları söylememiz mümkündür: Allah'ın insan türünden farklı olarak yarattığı, melek denilen gözle görülmeyen mânevî bir takım varlıkların olduğu Kur'an'da Allah'ın bilgilendirmesi şeklinde bize haber verilmiştir. Hz. Peygamberden meleklerin varlığı ile ilgili olarak nakledilen hadisler de pek çoktur. Bu hadislerin her biri mütevâtir olmasa bile, hepsi birden düşünüldüğünde, meleklerin varlığının sübutu tevâtüren nakledilen esas temayı teşkil etmektedir. Yine Hz. Peygamberden itibaren tüm Müslümanlar meleklerin varlığı konusunda icma' etmişlerdir. Akıl da bu varlıkların olmasını muhal bulmakta hatta mümkün görmemektedir. İnsanlık tarihinde de bu varlıklarla ilgili ortak bir kabulün olduğu bilinmektedir. Bütün bunlar gösteriyor ki, meleklerin varlığına iman etmek, İslâm Akâidi açısından farzdır. Akıl ve duyu organlarıyla bilinmeleri mümkün olmayan bu varlıklar hakkında en doğru bilgiler ise, şüphesiz Kur'an'da anlatılanlar olsa gerektir. Senet ve mânâ yönünden sıhhatleri üzerinde şüpheler barındıran rivâyetlerde anlatılanlar ise, İslâm inancı açısından iman edilmesi farz olan hususlar olarak görülemezler. Melekler ile ilgili olarak icmalen her Müslüman üzerine farz olan akide, onların Allah tarafından yaratılmış, devamlı olarak O'na itaat ve ibadet eden, gûnahtan ve isyandan uzak, erkek ve dişilikten münezzeh, yemeyen, içmeyen, gözle görülmeyen ve bizden farklı olan lâtif varlıklar olduğudur. Onlar farklı türlerde ve görünümelerde olabilirler. Sayıları konusunda ise, sayamayacağımız kadar çok oldukları dışında bir bilgimiz yoktur. Bütün Müslümanlar Kur'an'da geçtiği için meleklerin varlığına, toptan olarak, iman etmekle mükelleftirler. Allah'ın bildirmediği detaylar, kesin bilgi husule getirmeyen yollardan gelen ihtilafı bilgiler ise, teklife konu olamazlar.

¹⁸⁶ Bkz. 2. el- Bakara/ 74-81.

¹⁸⁷ Detaylı bilgi için Bkz. A. Erbaş, s. 50-59.

¹⁸⁸ Ekrem Sarıkçoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, İstanbul, 1983, s. 191.